

Analýza potrieb mladých dospelých

Analýza potrieb cieľovej skupiny mladí dospelí
so zameraním na mladých ľudí opúšťajúcich
náhradnú starostlivosť – ústavnú starostlivosť
a pestúnsku starostlivosť

1

ÚVOD

Myšlienka venovať sa analýze potrieb mladých dospelých vyplýva z cieľov a opatrení Komunitného plánu sociálnych služieb hlavného mesta Slovenskej republiky Bratislavy (ďalej len „hlavné mesto“) na roky 2023 – 2030 (ďalej len „KPSS“) v oblasti detí, mladých ľudí a rodín v ohrození, konkrétne zo strategického cieľa „Sprístupniť sieť pomoci a podpory občanom vo všetkých úrovniach prevencie“. Za týmto účelom si hlavné mesto stanovilo úlohu realizovať niekoľko opatrení, medzi ktorými je aj vypracovanie analýz zameraných na vybrané sociálne situácie a potreby cieľových skupín. Vďaka nim plánuje získať potrebné dáta a informácie, o ktoré sa následne môže oprieť pri nastavovaní adresnej pomoci a podpory, či už vytváraním nových alebo podporovaním a rozvíjaním existujúcich služieb.

Prvou analýzou, ktorá sa realizovala v priebehu rokov 2023 – 2024, je „Analýza potrieb cieľovej skupiny mladí dospelí so zameraním na mladých ľudí opúšťajúcich náhradnú starostlivosť – ústavnú starostlivosť a pestúnsku starostlivosť“ (ďalej len „analýza potrieb mladých dospelých“).

Deti a mladí ľudia sú vo všeobecnosti vnímaní ako zraniteľná skupina z hľadiska ich odkázanosti na dospelé osoby. Deti a mladých ľudí vyrastajúcich v náhradnej starostlivosti však možno považovať za viac zraniteľných, nakoľko v procese osamostatňovania sa a pri vstupe do dospelosti vo veľkej miere absentuje podporná sieť dospelých¹

¹ Kriglerová, E., Chudžíková, A., Medľová, K. (2015). *Štátne deti na jednej lodi?* Bratislava: Centrum pre výskum etnicity a kultúry

v ich živote. **V porovnaní s mladými ľuďmi, ktorí vyrastajú vo svojej biologickej rodine, prichádza osamostatnenie sa pomerne náhle, hoc v stanovenom čase, ale bez ohľadu na to, či sa naň cítia pripravení alebo nie.** Navyše, výskumy² ukazujú, že pokiaľ sú prítomné ďalšie rizikové faktory, ako je napríklad príslušnosť k marginalizovanej komunite, dochádza k viacnásobnému znevýhodneniu, čo môže následne spôsobiť prekážky v prístupe k bývaniu, či v uplatnení sa na trhu práce.

Inštitút pre výskum práce a rodiny vo svojom analytickom komentári z roku 2020 uvádza v súvislosti s rizikom bezdomovectva mladých ľudí, že každý druhý dospelý človek, ktorý bol sčítaný v sociálnych zariadeniach zaradených do výskumu, nikdy v minulosti nemal vlastné bývanie. K strate bývania prišlo najčastejšie po odchode z rodičovského domu alebo z detského domova. Odchod z detského, reedukačného alebo resocializačného strediska uviedlo ako príčinu absencie bývania 6 % respondentov bez domova³.

Veríme, že výsledky tejto analýzy prispedia k zlepšeniu poskytovania adresných sociálnych služieb mladým dospelým vedúcim k predchádzaniu vzniku komplikovaných životných situácií, ako je napr. ohrozenie stratou bývania.

² Vicenová, R., Ujházyová, M. (2021). *Mladí dospelí z centier pre deti a rodiny a uplatňovanie práva na bývanie*. Bratislava: Slovenské národné stredisko pre ľudské práva. ISBN 978-80-99917-16-4

³ Ondrušová, D. 2020. *Dôležité je nestratiť bývanie. Ako štát v súčasnej situácii môže pomôcť skupinám obyvateľstva najviac ohrozeným prepadosť do pouličného bezdomovectva*. Analytický komentár. (cit.5. 2. 2024) Dostupné online: <https://ivpr.gov.sk/dolezite-je-nestratit-byvanie-ako-stat-v-sucasnej-situacii-moze-pomoc-skupinam-obyvatelstva-najviac-ohrozenym-prepadom-do-poulicneho-bezdomovectva-darina-ondrusova/>

2

KONTEXT

V úvode tejto textovej časti definujeme pojem mladý dospelý a vymedzujeme kompetencie a pôsobnosť mesta vo vzťahu k mladým dospelým po skončení ústavnej alebo pestúnskej starostlivosti. Následne rámcujeme tému prípravy na odchod a osamostatnenie sa a prinášame závery z dostupných výskumov v relevantných témach so zameraním na mladých dospelých opúšťajúcich centrum pre deti a rodiny (ďalej len „CDR“) a pestúnske rodiny.

Kto je mladý dospelý?

Termín mladý dospelý uvádza zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o SPODaSK“) ako pomenovanie dieťaťa, ktorému je poskytovaná starostlivosť v CDR, v ktorom bolo umiestnené na základe rozhodnutia súdu o ústavnej starostlivosti, aj po nadobudnutí plnoletosti. Starostlivosť mladému dospelému môže byť poskytovaná na základe jeho žiadosti, a to do času jeho osamostatnenia sa, najdlhšie do dvadsiateho piateho roku veku. Osamostatnenie sa pre účely tohto zákona je zabezpečenie si bývania a schopnosť samostatne sa živiť. Centrum môže vytvoriť podmienky na predĺženie pobytu o najviac 24 mesiacov plnoletej fyzickej osobe, ktorej bola v centre poskytovaná starostlivosť do dovŕšenia 25 rokov veku, ak sa sústavne pripravuje na povolanie. V prípade detí, ktoré boli zverené do pestúnskej starostlivosti, môže súd po nadobudnutí plnoletosti dieťaťa, ak s tým pestún a maloleté dieťa súhlasia, predĺžiť pestúnsku starostlivosť až na jeden rok po dosiahnutí plnoletosti. Pre účely analýzy budeme aj týchto mladých ľudí nazývať mladými dospelými.

Príprava mladých dospelých na osamostatnenie sa

Zákon o SPODaSK tiež predpokladá, že ku každému dieťaťu a mladému dospelému sa pristupuje individuálne, so zohľadnením jeho najlepšieho záujmu. Súčasťou individuálneho plánu rozvoja osobnosti dieťaťa umiestneného v CDR je aj plán sociálnej práce, ktorý je pripravený CDR v spolupráci s orgánom sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, a ak je to vzhľadom na vek a rozumovú vyspelosť možné, aj s dieťaťom. Plán prípravy na osamostatnenie sa mladého dospelého je spracovaný, ako súčasť tohto plánu, najmenej rok pred dovŕšením plnoletosti dieťaťa. V prípade mladého dospelého je následne spracovaný plán osamostatnenia sa mladého dospelého, ktorého súčasťou je aj predpokladaný spôsob zabezpečenia si ďalšieho bývania. Žiadne iné bližšie náležitosti tohto plánu nie sú legislatívne upravené, a aj z tohto dôvodu, s poukazom tiež na výskumné zistenia nižšie spomenuté, bolo cieľom našej analýzy zistiť viac o tom, či a ako sa realizuje príprava na odchod a osamostatnenie sa a ako túto prípravu vnímajú samotní mladí dospelí. O to viac to platí v prípade detí a mladých dospelých opúšťajúcich pestúnsku starostlivosť, kde *nie je* zákonná povinnosť spracovať plán prípravy na osamostatnenie sa ako súčasť plánu sociálnej práce s dieťaťom.

Kompetencie hlavného mesta Bratislavy

Pôsobnosť Bratislavy v sociálnych službách a v oblasti sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately upravuje Štatút hlavného mesta Slovenskej republiky Bratislavy (ďalej len „Štatút“). Podľa článku 32c Štatútu, hlavné mesto poskytuje mladému dospelému finančný príspevok na uľahčenie jeho osamostatnenia sa⁴ a pomoc mladému dospelému po skončení náhradnej osobnej starostlivosti, pestúnskej starostlivosti a ústavnej starostlivosti pri zabezpečení bývania a zamestnania.

Za roky 2019 – 2023 bol príspevok na uľahčenie osamostatnenia sa poskytnutý 19 mladým dospelým. Nárok na tento jednorazový príspevok vyplýva z príslušných ustanovení zákona o SPODaSK, v ktorých sú upravené podmienky na jeho poskytnutie. Poskytuje sa na uľahčenie osamostatnenia sa, a to na zabezpečenie bývania, vecí súvisiacich s bývaním a prípravy na povolanie mladého dospelého. Základnou podmienkou je, že obec poskytne príspevok mladému dospelému, ktorému vznikol nárok na príspevok aj zo strany CDR a od výšky tohto príspevku sa odvíja aj výška príspevku poskytnutého obcou. Ďalšími podmienkami

4 § 69 zákona č. 305/2005 Z. z. o SPODaSK

sú trvalý pobyt mladého dospelého v čase jeho umiestnenia do CDR na území hlavného mesta a podanie žiadosti v stanovenej lehote. Pomoc pri zabezpečení bývania a zamestnania je, v podmienkach hlavného mesta, poskytovanie základného poradenstva určenými zamestnancami, rovnako tak je zabezpečovaná aj na úrovni mestských častí.

Výskumy zamerané na mladých dospelých na Slovensku

V slovenskom prostredí sa nejedná o prvú analýzu potrieb či aktuálnej situácie mladých dospelých opúšťajúcich zariadenia a náhradné rodiny. *Pracovné uplatnenie mladých dospelých po odchode z CDR* sledoval Milan Fico (2017) z Inštitútu pre výskum práce a rodiny. Hlavné zistenia z výskumu predpokladajú dve kontextuálne okolnosti, ktoré ovplyvňujú neskoršiu zamestnanosť – vek v čase odchodu a formu prvého bývania. Zo sledovaných oblastí vyplynulo, že pravdepodobnosť zamestnania sa zvyšuje, ak mladý človek navštevuje aj po odchode z CDR skupinu pre mladých dospelých alebo ak si nezvolí návrat do vlastnej rodiny ako svoje prvé bývanie. Rodičov detí, ktoré sa nepodarí „vrátiť späť“ do rodiny pred dovŕšením plnoletosti, často spája život v segregovaných, sociálne vylúčených lokalitách, nízky socioekonomický status a/alebo nezamestnanosť. Pre mladého človeka je teda návrat do takýchto životných podmienok skôr krokom späť než výťahom k lepšiemu pracovnému uplatneniu. Výskum zároveň deklaruje, že ihneď po dovŕšení plnoletosti odchádzajú do rodín mladí dospelí, ktorí z hľadiska zamestnanosti disponujú znevýhodňujúcimi charakteristikami, napr. mladí ľudia s vnímaným menšinovým statusom, so skúsenosťou zo špeciálnej školy a pod. Zaujímavé zistenia priniesol výskum aj v oblasti prípravy na odchod z CDR. Pozitívnu asociáciu s budúcou zamestnanosťou priniesla skutočnosť, keď do prípravy na osamostatnenie sa bola zahrnutá pomoc so školskými úlohami. Inak rozmanitosť práce s deťmi a nájdenie si pracovného uplatnenia nejavili známky korelácie. Dopady na zamestnanosť sa výrazne nemenili dokonca ani keď výskumníci zvažili intenzitu práce vychovávateľov s deťmi. Autor v závere výskumu otvára otázku, či sú CDR schopné priniesť aktivity rešpektujúce skutočné potreby detí a či kompenzujú rôzne znevýhodnenia alebo traumy a tým pádom dávajú šancu zlepšiť budúce vyhliadky mladých ľudí na trhu práce.

Práca a bývanie je úzko prepojená oblasť, najmä s ohľadom na finančnú stabilitu mladých dospelých po opustení CDR. Tému dostupnosti bývania a ohrozenosti mladých dospelých z CDR sa venuje výskum autoriek Radky Vicenovej a Michaely Ujházyovej (2021) zo Slovenského národného strediska pre ľudské práva. Autorky sa zaoberali uplatniteľnosťou práva na bývanie. Zamerali sa

na rozhovory so sociálnymi pracovníkmi a pracovníčkami, aby vytvorili obraz o trajektórii detí a mládeže z prostredia CDR pri prechode do samostatného života a určili, aké faktory ovplyvňujú ich zraniteľnosť a aké vytvárajú príležitosti na primerané a stabilné bývanie. Z výskumu vyplývajú tri hlavné zistenia. Prvé zistenie výskumníčok odkrylo skutočnosť, že najprístupnejšie (a často aj jediné prístupné) riešenia bývania pre mladých dospelých sú tie, ktoré by mali slúžiť predovšetkým ako krízová intervencia⁵. Na rozdiel od toho nástroje dostupného bývania⁶ sa často javia ako neprístupné alebo nie sú k dispozícii vôbec. Druhé zistenie, ktoré autorky uvádzajú, hovorí o nesúlade ponúkaných riešení zo strany štátu, resp. sociálneho systému a potrieb cieľovej skupiny. Vo výskume sa spomína napríklad možnosť zvýhodnenej pôžičky cez Štátny fond rozvoja bývania. Nastavenie podmienok je však vnímané byrokraticky, rovnako ako podmienka stáleho príjmu, ktorý je pri mladých dospelých po odchode z CDR otázný. Autorky spomínajú, že mladí dospelí bezprostredne po odchode môžu byť buď v skúšobnej dobe alebo majú pracovnú zmluvu na dobu určitú, čo im znemožňuje získať stabilné bývanie touto cestou. Tretie zistenie sa týka obmedzených dát, ktoré hovoria o tom, či a aká je súvislosť medzi tým, že mladý dospelý vyrástol v Centre pre deti a rodiny a bezdomovectvom. Z toho dôvodu autorky v závere výskumu odporúčajú venovať intenzívnejšiu pozornosť tomu, v akej miere a z akých dôvodov mladí dospelí z CDR končia v situáciách bez domova, v nestabilnom alebo nevyhovujúcom bývaní a to nielen po odchode z CDR, ale aj s odstupom času.

Perspektíva bývania mladých dospelých sa zaujímavo ukázala aj vo výskume od kolektívu autorov, ktorý realizovala niekdajšia IUVENTA – Slovenský inštitút mládeže s názvom *Mladí ľudia z detských domovov – skúmanie stratégií a potrieb* (2013). Medzi výsledkami výskumu sa objavila skutočnosť, že väčšina mladých ľudí vyrastajúcich v CDR má skreslené alebo zidealizované predstavy o svojom budúcom bývaní alebo nad bývaním vôbec nepremýšľa a očakáva, že sa “to nejako vyrieši”. Výskum prináša aj návrh riešenia tejto situácie v podobe návštevy mladých ľudí, ktorí sú tesne pred odchodom z CDR, v rámci ktorej by mali možnosť porozprávať sa s bývalými chovancami a tak si zreálniť predstavy o tom, čo ich čaká po odchode z domova.

Vo výskumných rozhovoroch sa okrem uvedeného opakoval aj fakt, že chovanci CDR sa spoliehajú na pomoc, ktorú sú zvyknutí automaticky dostávať od pracovníčok a pracovníkov CDR. Respondenti, ktorí boli zároveň zamestnancami CDR navrhovali ako výhodné riešenie inštitucionálne bývanie, napr. “domovy na pol ceste”. Výhodnosť podľa nich spočíva v tom, že mladí ľudia žijú spoločne v komunite a zároveň sa už môžu samostatne konfrontovať s rôznymi životnými situáciami.

⁵ Napr. domovy na polceste, nocľahárne, útulky

⁶ Napr. sociálne nájomné bývanie

Životné dráhy mladých ľudí vyrastajúcich v pestúnskych rodinách zachytil výskum s názvom *Mladí ľudia v náhradných rodinách* (2013) kolektívu autorov⁷. V ňom sa zamerali na zistenie a analyzovanie dát od mladých dospelých, ktorí mali skúsenosť s pestúnskou starostlivosťou v rôznom časovom rozsahu a v rôznych miestach na Slovensku. Výskumníčky zistenia zhrnuli do niekoľkých oblastí, pričom vyberáme zistenia najmä z oblasti osamostatnenia, systému podpory a plánov do budúcnosti. Téma ukončenia starostlivosti v náhradnej rodine bola pre respondentov významnou udalosťou v ich živote. Zároveň však hovorili o tom, že osamostatnenie malo rôzny priebeh a bolo spojené s rôznymi pocitmi (radosť, úľava, obavy, trápenie), no predovšetkým sa spájalo s pocitom slobody. Niektorí respondenti a respondentky formálne ukončenie starostlivosti nebrali ako koniec ich vzťahu s pestúnmi a dokonca s nimi ráтали aj do budúcnosti. Rôznila sa aj komunikácia pestúnov ohľadom ukončenia starostlivosti, no väčšina z pestúnov mladým dospelým ponúkla aj možnosť zostať v spoločnej domácnosti pokiaľ si mladí dospelí sami nezariadia život. Čo sa týka systému pomoci a podpory, respondenti ich vnímali predovšetkým cez osoby – profesionálov a profesionálky, s ktorými sa stretli a riešili s nimi nejakú časť svojich problémov (sociálny pracovník, pedagóg, psychologička, vychovávateľ, kurátorka) a cez inštitúcie (úrad, Návrat, Úsmev ako dar). Zaujímavosťou bolo použitie pojmu „sociálka“ v rôznych kontextoch: „...ako miesto, kde sa s ním (respondentom) rozprávali. Jeden participant použil pojem „sociálka“ v spojení s miestom, kde si vybavil príspevky po ukončení pestúnskej starostlivosti. V jednom životnom príbehu je uvedená „sociálka“ ako miesto, na ktoré respondentku „udala“ babka, keďže respondentkin otec nezvládal výchovu“. V systéme pomoci sa mladým dospelým zároveň pomerne ťažko orientovalo, o čom hovorí ďalšie zistenie z výskumu: „...kto je kto a kto čo robí a kde ho nájsť“. V oblasti plánov do budúcnosti možno povedať, že napriek negatívnym situáciám, ktorým respondenti čelili v detstve, boli pozitívni a o svojej budúcnosti uvažovali podobne, ako mladí ľudia z nukleárných rodín – doštudovať, nájsť si prácu, mať vlastnú rodinu. Jedna respondentka uviedla, že radšej neplánuje, lebo v minulosti jej plány nevyšli, tak na čo sa zbytočne zaťažovať. Medzi odporúčaniami autoriek výskumu možno k tejto oblasti nájsť návrh riešenia vo forme podpory rozvoja mentoringových programov pre mladých ľudí v náhradných rodinách: „Mentor/mentorka by poskytoval/poskytovala na základe vzťahu dôvery a princípe kamarátstva v procese pred, počas i po ukončení náhradnej starostlivosti, respektíve v procese osamostatnenia sa mladých ľudí podporu, pomoc a sprevádzanie v tomto zložitom životnom období“.

⁷ Alžbeta Brozmanová Gregorová, Vlasta Belková, Anna Hudecová, Jana Šolcová, Dana Žilínčíková

3

ANALYTICKÁ ČASŤ

Analýza potrieb mladých dospelých, ktorú predkladáme, je výsledkom spolupráce oddelenia prevencie a znižovania rizík pre ohrozené skupiny a oddelenia dátových a priestorových analýz Magistrátu hlavného mesta Bratislava.

K analytickej časti tejto úlohy sme pristúpili po stretnutiach pracovnej skupiny zloženej zo zástupkýň kľúčových aktérov v téme – menovite: Zdenka Klasová (Centrum pre deti a rodiny Malacky), Zuzana Gőcze Kuchárová (Návrat, o.z.), Lucia Kossárová (Tvoj BUDDY), Zuzana Endreslová a Ružena Regecová (Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny Bratislava), Katarína Potocká, Soňa Koreňová, Zuzana Križanová (Oddelenie prevencie a znižovania rizík pre ohrozené skupiny), Michaela Šedovič a Michaela Pílová (Oddelenie dátových a priestorových analýz).

Ďakujeme centráam pre deti a rodiny v bratislavskom kraji, Úradu práce, sociálnych vecí a rodiny Bratislava a mimovládnyim organizáciám, že sprostredkovali dotazníky mladým ľuďom pripravujúcim sa na osamostatnenie v náhradných rodinách i zariadeniach, rovnako ako mladým dospelým po odchode z náhradnej starostlivosti, samotným pestúnom, a taktiež za čas ich zamestnancov, ktorý vyplneniu dotazníkov osobne venovali. Vďaka tomu sa nám podarilo zozbierať dostatočné množstvo odpovedí, z ktorých teraz vychádzame pri formovaní ďalších krokov a politík v kompetencii mesta. Osobitne ďakujeme mladým dospelým, ktorí sa podieľali na pilotnom testovaní funkčnosti dotazníkov a dali nám cennú spätnú väzbu.

Ciele analýzy potrieb mladých dospelých

Cieľom analýzy potrieb mladých dospelých na území hlavného mesta Bratislava, je získanie informácií a identifikácia potrieb skupiny detí a mladých dospelých vo vzťahu k téme osamostatnenie sa a prípravy na odchod, a to v období pred odchodom z vybraných foriem náhradnej starostlivosti, ale tiež po jej ukončení. Za týmto účelom sme si pre výskumné potreby stanovili nasledujúce otázky:

1. V akej životnej situácii sa po odchode z CDR a pestúnskych rodín nachádzajú mladí dospelí? Vedia sa ihneď zaradiť do života alebo potrebujú ešte značnú podporu a usmernenie od dospelých osôb, aby neboli v ohrození?
2. Ako prípravu na osamostatnenie sa vnímajú mladí dospelí v CDR a pestúnskych rodinách a ako mladí dospelí po odchode? Čo navrhujú zlepšiť? Čo sa javí ako nedostatočné v procese prípravy na odchod a osamostatnenie sa (informácie, zručnosti, potreba istoty bývania a pod.)? Je niečo, čo pre nich nie je zabezpečené vôbec alebo je veľmi málo?
3. Aké sú plány a predstavy mladých dospelých v momente odchodu z CDR a pestúnskych rodín? Chcú zostať v Bratislave? Majú nejaké očakávania smerom k sociálnym službám od mesta alebo od iných, napr. neziskových organizácií?
4. Aké sú skúsenosti a zistenia neziskových organizácií v tejto téme – s čím sa obracajú na nich mladí dospelí a čo pracovníci odporúčajú v súvislosti so skupinou mladých dospelých?

4

VÝSTUPY Z DOTAZNÍKOVÉHO ZISŤOVANIA

Dotazníkové zisťovanie prebiehalo v mesiacoch november 2023 až január 2024, so zameraním na štyri rôzne cieľové skupiny:

- a) mladí dospelí od 17 rokov veku, aktuálne žijúci v pestúnskej starostlivosti alebo v CDR;
- b) mladí dospelí po odchode z pestúnskej starostlivosti alebo CDR v horizonte do 5 rokov;
- c) pestúni a CDR;
- d) mimovládne organizácie poskytujúce služby, pomoc a podporu mladým dospelým.⁸

Celkovo sme v dotazníkovom zisťovaní obdržali 101 odpovedí, z nich

- 22 od mladých dospelých v inštitucionálnej starostlivosti,
- 5 od mladých dospelých v pestúnskych rodinách,
- 12 od mladých dospelých so skúsenosťou z inštitucionálnej starostlivosti (po odchode),
- 7 od mladých dospelých so skúsenosťou z pestúnskej rodiny (po odchode),
- 19 od zástupcov/kýň CDR a pestúnov ohľadne všeobecných skúseností s poskytovaním starostlivosti,
- 27 od zástupcov/kýň CDR a pestúnov o konkrétnych zverencoch/kyniach, a
- 9 od neziskových organizácií.

⁸ Kompletne znenie dotazníkov je dostupné v prílohe

Vzhľadom na veľkosť vzorky, spôsob zberu dát a charakter otázok v dotazníku, nepovažujeme tieto dáta typovo za kvantitatívne, ale skôr kvalitatívneho charakteru.

Výstupy z dotazníkového zisťovania sú rozdelené do 4 sekcií, z ktorých každá odpovedá na jeden okruh otázok predstavených v cieľoch analýzy. Vo všeobecnosti z našich zistení vyplýva, že žiadna zo skupín respondentov a respondentiek nepodceňovala dôležitosť udalosti odchodu (a teda osamostatnenia sa). Mladí dospelí v CDR a pestúnskych rodinách pred odchodom vyjadrovali rešpekt a niekedy obavu, mladí dospelí po odchode zdôrazňovali dôležitosť prípravy rovnako ako aj zástupcovia CDR a pestúni.

Životná situácia po odchode

Z dotazníkových odpovedí osamostatnených mladých dospelých vyplýva, že väčšina z nich žije v prenajatom byte a je zamestnaná alebo naďalej študuje (Tab. 1 – 2, Graf 3). Vo vekovej kategórii 18 – 27 rokov, v ktorej sú naši respondenti, má štvrtina vlastné deti a asi polovica nemá partnera alebo partnerku (manžela/ku). 80% respondentov je naďalej v pravidelnom kontakte s CDR alebo pestúnskou rodinou, ktoré im poskytovali starostlivosť a až tretina aj s Úradom práce sociálnych vecí a rodiny (ÚPSVaR). V rámci nosnej témy, ktorej sa venujeme, väčšina (86%) opýtaných spätne hodnotí, že mala dostatočné informácie o svojich možnostiach bývania a 81% malo pri odchode bývanie zabezpečené. Rovnako väčšina spätne hodnotí, že témy bývanie a práca boli najčastejším zameraním ich prípravy. Napriek tomu sa mladí dospelí vyjadrovali, že ak by niečo urobili inak v momente odchodu zo starostlivosti, tak by chceli mať zabezpečené bývanie a prácu, lepšie porozumenie komunikácii s úradmi a inštitúciami a zdieľať skúsenosti so staršími rovesníkmi a rovesníčkami, ktorí už mali odchod absolvovaný.

Tabuľka 1

Odpovede mladých dospelých po odchode zo starostlivosti na otázku: **Kde bývate?**

Možnosti odpovedí	spolu	%
vo vlastnom byte	1	5%
v prenajatom byte	13	68%
u priateľa/ky	1	5%
u kamarátov/kamarátok	1	5%
u pestunskej rodiny	2	11%
zariadenie podporovaného bývania	1	5%
Spolu	19	

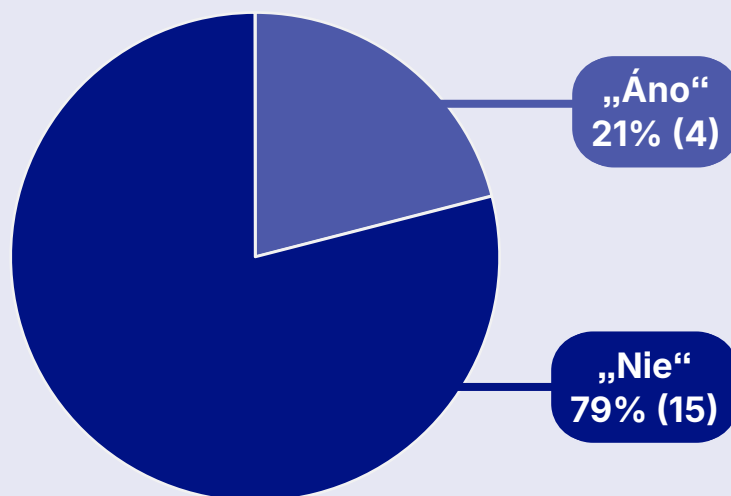
Tabuľka 2

Odpovede mladých dospelých po odchode zo starostlivosti na otázku: **Máte prácu?**

Možnosti odpovedí	spolu	%
TPP – plný	9	47%
TPP – čiastočný	2	11%
Áno, mám dohodu o vykonaní práce	1	5%
materská/rodičovská	3	16%
Nezamestnaný/á, aktívne hľadá prácu	2	11%
Som študent	2	11%
Spolu	19	

Graf 3

Odpovede mladých dospelých po odchode zo starostlivosti na otázku: **Študujete?**

Tabuľka 4

Odpovede mladých dospelých po odchode zo starostlivosti na otázku: **Čo ešte by Vám pomohlo pripraviť sa dostatočne na odchod?** (možnosť viacerých odpovedí).

Možnosti odpovedí	spolu	%
Viac informácií	5	12%
Viac praktických zručností, napr. ako sa uchádzať o zamestnanie	7	16%
Začať sa pripravovať na odchod skôr (viac rokov pred odchodom)	2	5%
Mať zabezpečené bývanie	7	16%
Mať zabezpečenú prácu	5	12%
Mať osobu/organizáciu, ktorá by ma sprevádzala v čase odchodu	3	7%
Mať osobu/organizáciu, ktorá by ma sprevádzala po odchode	4	9%
Ja som nepotreboval/a žiadnu ďalšiu pomoc, prípravu	7	16%
Iné	3	7%

Z informácií o týchto mladých dospelých by sa teda dalo povedať, že v horizonte do 5 rokov tí, ktorým bol distribuovaný dotazník, nevykazujú (aspoň nie systematicky) znaky ohrozenia (napr. bezdomovectvo). Pri vyhodnocovaní týchto informácií, treba však brať na zreteľ, že naša metodológia spoliehala na CDR a pestúnske rodiny ako „gate keeperov“, ktorí sú schopní sprostredkovať kontakt s mladými dospelými. A teda naše dáta nedisponujú informáciami o mladých dospelých, ktorí napr. prerušili alebo stratili kontakt s poskytovateľmi sociálnej starostlivosti. Vzhľadom na predošlé výskumy, ktoré hovoria o potrebe podpory mladých dospelých po odchode, je možné, že medzi mladými, ktorých sa nám nepodarilo pri zbere dát zachytiť, budú práve takí, ktorí sú v horšej životnej situácii. Táto skutočnosť predstavuje limity našej analýzy hlavne pre vyhodnocovanie príčin, ktoré môžu viesť k strate kontaktu medzi CDR a pestúnskymi rodinami a mladými dospelými po odchode.

Čo sa týka pomoci mesta až tretina respondentov odpovedala, že nepozná svoje nároky alebo možnosti pomoci od mesta. Šiesti respondenti a respondentky dokázali vymenovať aspoň niektorú z foriem finančnej pomoci (Graf 5). Väčšina vedela o jednorazovom príspevku a 5 vedeli povedať, že sa jedná o príspevok na osamostatnenie sa. 13 opýtaní sa vyjadrili, že im mesto ani ÚPSVaR (a teda štát) neposkytli žiadnu pomoc (Graf 6). Kým vzorka respondentov a respondentiek v tejto analýze nie je reprezentatívna a ani dostatočne veľká na generalizáciu výsledkov, trend týchto odpovedí jednoznačne hovorí o nízkej miere informovanosti mladých dospelých o možnostiach pomoci, na ktorú majú nárok. Zároveň naznačuje, že získanie informácií a potenciálne získanie príspevku môžu byť príliš vysokoprahové.

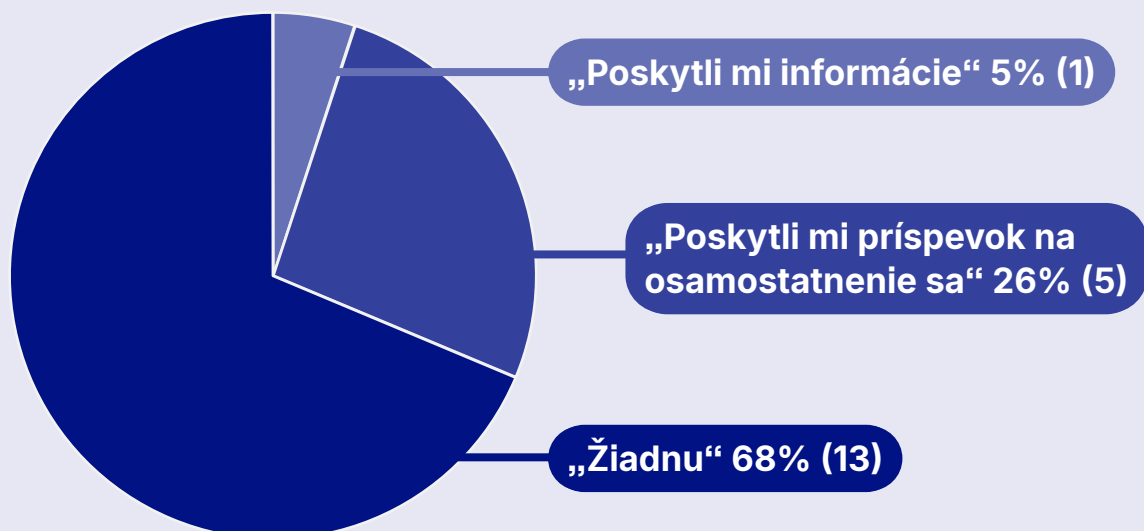
Graf 5

Odpovede mladých dospelých po odchode zo starostlivosti na otázku: **O ktorých možnostiach (príspevkoch) ste v tom čase vedeli?** (otvorená otázka).

Graf 6

Odpovede mladých dospelých po odchode zo starostlivosti na otázku: **Akú úlohu mala obec alebo ÚPSVaR pri pomoci vám v osamostatňovaní sa?**

Príprava na osamostatnenie sa

Mladí dospelí, ktorí sú v súčasnosti v náhradnej starostlivosti (ústavnej a pestúnskej) a zástupcovia/kyne CDR a pestúnskych rodín, podávajú približne rovnaký popis prípravy mladých dospelých na osamostatnenie sa, čo je pozitívne zistenie. Mladí dospelí sa pripravujú na odchod väčšinou rok a viac, v CDR pripravujú písomné plány osamostatnenia sa, tie sú vypracovávané v spolupráci s mladými dospelými, sú individualizované, v niektorých CDR rovnako štruktúrované a priebežne sa vyhodnocujú a vyvíjajú (sú to živé dokumenty). Príprava prebieha najčastejšie formou rozhovorov s pestúnmi a vychovávateľmi/kami v CDR, aj keď niektorí mladí dospelí a inštitúcie majú skúsenosť s využívaním rôznych vzdelávacích metód (Tabuľka 7).

Tabuľka 7

Odpovede zástupcov CDR a pestúnov na otázku: **Akým spôsobom podávate deťom/mladým dospelým pripravujúcim sa na odchod tieto informácie?** (možnosť vlastnej odpovede).

Možnosti odpovedí	spolu	%
V rámci rozhovoru	9	35%
Informačné letáky	1	4%
Workshopy	1	4%
Zapracujeme ich do plánu osamostatnenia sa	5	19%
Návšteva príslušnej inštitúcie alebo organizácie	3	12%
V rámci denno-denného fungovania	5	19%
Účasť na Profesia days nácvik hľadania si brigády, storytelling praktický pohľad bývalých mladých dospelých ako sa samostatne začleňovali do života práce	1	4%
Iné	1	4%
Spolu	26	

Mladí dospelí a poskytovatelia starostlivosti sa nezhodujú v tom, ako mladí dospelí najčastejšie získavajú informácie. Kým poskytovatelia sú presvedčení, že sa jedná o overené zdroje ako napr. „od vychovávateľov“, mladí dospelí deklarujú, že informácie často získavajú aj z neoverených zdrojov online (Tabuľka 8) a od rovesníkov (Tabuľka 9). Aj v týchto dotazníkoch mladí dospelí hodnotia, že by chceli častejšie získavať informácie od starších rovesníkov, ktorí si odchodom už prešli.

Tabuľka 8

Odpovede zástupcov CDR a pestúnov na otázku:

Akým spôsobom, a kde podľa vás získaval/a poznatky a informácie o tom, čo ho/ju čaká po odchode z centra pre deti a rodiny?

Možnosti odpovedí	spolu	%
Internet	7	10%
Rozhovory alebo iné aktivity s pracovníkmi/čkami centra pre deti a rodiny	19	26%
Rozhovory alebo iné aktivity s pestúnmi a inými členmi/kami širšej rodiny	6	8%
Rozhovory alebo iné aktivity s kamarátmi	9	13%
Rozhovory alebo iné aktivity so zamestnancami/kyňami školy	3	4%
Rozhovory s partnermi/kami	4	6%
Spolupráca s Úradom práce, sociálnych vecí a rodiny	5	7%
Spolupráca/komunikácia s neziskovými organizáciami	4	6%
Osobná skúsenosť	5	7%
Iné	10	14%

Tabuľka 9

Odpovede mladých dospelých po odchode zo starostlivosti na otázku: **Odkiaľ ste čerpali informácie?** (možnosť viacerých odpovedí)

Možnosti odpovedí	spolu	%
Internet	5	14%
Kamaráti/ky, partner/ka	6	17%
Centrum pre deti a rodiny	9	26%
Bývalí pestúni a pestúanky	5	14%
Pracovníci/čky úradu práce, sociálnych vecí a rodiny	1	3%
Pracovníci/čky neziskových organizácií (napr. Úsmev ako dar, program Buddy, Návrat a iné...)	2	6%
Biologická rodina (rodičia)	0	0%
Biologická rodina (širšia – napr. starí rodičia, teta/ujo...)	1	3%
Blízka osoba, ktorej dôverujete	4	11%
Nečerpala som informácie	1	3%
Iné	1	3%

Päť z deviatich poskytovateľov starostlivosti deklaruje spoluprácu s inými organizáciami na príprave plánov osamostatnenia sa, z toho však iba dve menujú mesto alebo mestskú časť.

Zameranie prípravy je hlavne na vzdelávanie, zamestnanie, finančnú gramotnosť a starostlivosť o domácnosť. Mladí dospelí sa však zhodujú, že by sa chceli pri príprave viac venovať otázkam bývania a finančnej pomoci (napr. v téme úverov alebo príspevkov). Bezpečné bývanie je aj najčastejšie zmieňovaná záležitosť, ktorú mladí túžia mať zabezpečenú

po odchode zo starostlivosti. Dôvodom menšieho zamerania na tému bývania môže byť aj nedostatočná informovanosť samotných poskytovateľov starostlivosti o príspevkoch na bývanie a možnostiach jeho zabezpečenia, ktoré sami deklarujú vo svojich odpovediach (Tab. 10 a 11).

Tabuľka 10

Odpovede zástupcov CDR a pestúnov na otázku:
**Čo by ste vy ešte uvítali pri príprave detí Vám
 zverených detí/mladých dospelých na ich odchod
 a osamostatnenie sa?** (otvorené otázka).

Odpovede	Spolu	%
Databázu informácií (napr. o príspevkoch, bývaní) od samosprávy	8	29%
Platforma, v rámci ktorej by sa zdieľali informácie a skúsenosti	5	18%
Metodika pre prípravu na osamostatnenie sa	3	11%
Dostupné kurzy napr. na rozvoj zručností	3	11%
Podporné skupiny	4	14%
Priamu podporu/osobu, ktorá nie len poskytuje informácie, ale podporuje nás v centre a mladých dospelých s vybavením toho, čo potrebujú pred a po odchode z CDR	2	7%
Iné	3	11%

Tabuľka 11

Odpovede zástupcov/kýň CDR a pestúnov/ok na otázku: **Čo na základe vašej skúsenosti chýba pri príprave detí/mladých dospelých na odchod a ich osamostatnenie sa?** (otvorená otázka, všetci zástupcovia/kyne CDR a pestúni/ky opísali svoj názor).

Odpovede
Možnosť bývania, sociálne byty, štartovacie byty, dostatok ubytovní, dostatok zariadení sociálnych služieb (DSS).
Dostupnosť možností ako si nájsť bývanie, kde hľadať bývanie, pomoc inštitúcii pri hľadaní bývania.
Štátne byty a teda možné využitie takéhoto bývania mladými dospelými
Terénny sociálny pracovník/buddy/asistent, ktorý by s MD riešil všetky náležitosti a odborne radil a pomáhal mladému človeku pri osamostatňovaní sa.
“Inkubátor”, miesto, kde by si mohli v bezpečnom prostredí vyskúšať osamostatnenie, s podporou dospelých, prípadne mladých dospelých – v role “buddies”, ktorí si týmto procesom už prešli. Systém housing first. Možnosti nájomného bývania.
Chuť ich samých pracovať, tvoriť
Financie, bývanie, poradenstvo (pre pestúnov) vo veci osamostatnenia sa.
Väčšia zaangažovanosť mladých dospelých.

Dáta o nedostatku informácií o bývaní medzi poskytovateľmi a mladými dospelými v starostlivosti sa zhodujú s informáciami poskytnutými mladými dospelými, ktorí už odišli zo starostlivosti. Tí tiež spätne hodnotia, že nemali dostatok informácií o bývaní vrátane nedostatku poznatkov o príspevkoch na bývanie/osamostatnenie sa.

Plány a predstavy detí a mladých dospelých o budúcnosti a rola hlavného mesta v nich

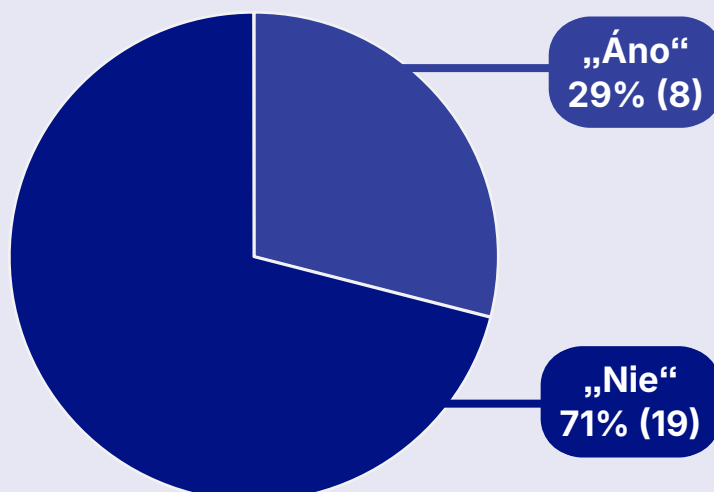
Mladí dospelí najčastejšie plánujú pokračovať v štúdiu, čo sa často spája s predĺžením pobytu v inštitucionálnej starostlivosti/pestúnskej rodine (Grafy 13 a 14). Tí, ktorí sú už vo fáze odchodu (45%) plánujú najčastejšie kombinovať prácu a štúdium a zostať v Bratislave (alebo jej okolí napr. Pezinok, Modra), kde chcú bývať a pracovať (prípadne dochádzať za prácou). Okrem osobných preferencií najčastejšie spojených s tým, že mesto poznajú a majú tu sociálne siete, za výhody hlavného mesta považujú pracovné a študijné príležitosti. Mladí dospelí sa najčastejšie vidia v prenajatom bývaní (Tab. 15.).

Z plánov zotrvania v hlavnom mesta a zabezpečovania si bývania na trhu nehnuteľností vyplýva, že väčšina mladých dospelých z CDR a pestúnskych rodín v Bratislave, ktorí sú vo fáze odchodu by mala mať nárok na pomoc od hlavného mesta a zároveň, že by vedela byť užitočná, nakoľko z existujúcej literatúry vieme, že mladí dospelí (hlavne tí so znevýhodnenými charakteristikami) môžu byť diskriminovaní na trhu s bývaním a tým pádom zraniteľní.

Zároveň sa tu ukazuje príležitosť pre mesto byť informátorom, ktorý tu bude pre tú časť mladých dospelých, ktorí po odchode nemajú dostatočné informácie o nároku na finančné prostriedky pri osamostatňovaní a po ňom. Spomedzi bývalých mladých dospelých sa len tretina vyjadrila, že už mali vopred vybavený určitý typ finančnej pomoci alebo si ho vedeli sami po odchode vybaviť. Zvyšok respondentov celkovo nemal informácie o týchto možnostiach alebo vedel len o niektorých a nie v každom prípade si ich vedeli vybaviť. V tomto prípade by mohli vyhľadať mesto ako prvý kontakt po odchode, ktorí ich informuje o tom aké majú možnosti vo finančných záležitostiach do budúcnosti.

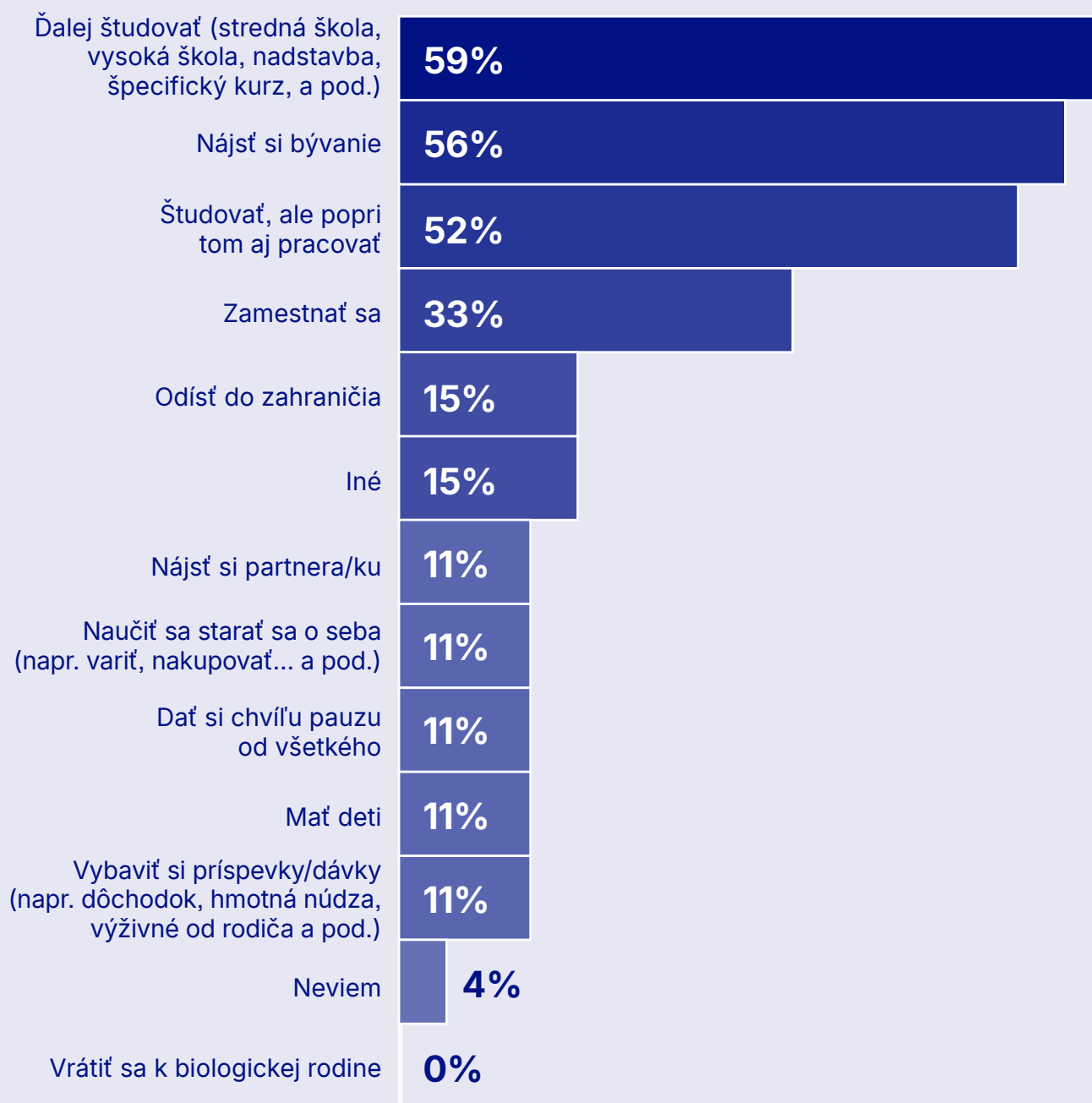
Graf 13

Odpovede mladých dospelých pred odchodom zo starostlivosti na otázku: **Uvažoval/a si nad odchodom z centra pre deti a rodiny/pestúnskej starostlivosti ihneď, ako to bude možné (v 18.roku života)?**

Graf 14

Odpovede mladých dospelých pred odchodom zo starostlivosti na otázku:
Aké sú tvoje najbližšie plány? (možnosť viacerých odpovedí)
Spolu 27 respondentov a respondentiek.

Tabuľka 15

Odpovede mladých dospelých pred odchodom zo starostlivosti na otázku: **Prečo si si vybral/a práve toto mesto?** (možnosť viacerých odpovedí).
Spolu 27 respondentov a respondentiek.

Odpovede	Spolu	%
Býva tu moja biologická rodina	2	7%
Chcem byť bližšie k svojej biologickej rodine	0	0%
Chcem zostať na blízku centra pre deti a rodiny	6	22%
Mám tu priateľov, priateľky	12	44%
Mám tu partnera/partnerku	9	33%
Mám tu kde bývať	6	22%
Mám tu školu	10	37%
Mám tu zamestnanie	6	22%
Lebo je to veľké mesto, kde vidím príležitosti (na prácu, na bývanie... a pod.)	11	41%
Lebo to mesto poznám, bývam tu dlhšie	12	44%
Iné	2	7%

Poznatky z praxe neziskových organizácií

Na úvod k poznatkom z praxe neziskových organizácií je potrebné uviesť, že cieľom tejto časti analýzy nie je nasmerovať pozornosť na programy a služby, ktoré neziskové organizácie poskytujú. Programom, ktoré sa zaoberajú pomocou a podporou mladým dospelým sa v krátkosti venujeme nižšie v texte analýzy. Je však dôležité zdôrazniť, že neziskové organizácie sú pre hlavné mesto nepostrádateľným partnerom a neraz aj inšpiráciou v starostlivosti o zraniteľné skupiny.

Od pracovníkov neziskových organizácií sme zisťovali ich skúsenosti s potrebami mladých dospelých, ktoré následne prezentujeme všeobecne za túto skupinu respondentov. Z oslovených organizácií odpovede zaslalo 8 organizácií venujúcich sa práci s ohrozenou mládežou, s deťmi a rodinami v ohrození, s ľuďmi bez domova a s ľuďmi užívajúcimi drogy alebo experimentujúcimi s drogami či pracujúcimi v sexbiznise. V prípade polovice oslovených organizácií sú zároveň mladí dospelí opúšťajúci náhradné rodiny a CDR ich klientami.

Organizácie sa dostávajú do kontaktu s deťmi a mladými dospelými v rôznych štádiách ich života. Z nich 6 sa dostáva do kontaktu s mladými dospelými v čase, keď sa nachádzajú v pestúnskej rodine alebo v CDR. Organizácie, ktoré sa venujú prioritne práci s mladými dospelými z CDR alebo z pestúnskych rodín, začínajú s touto cieľovou skupinou pracovať ešte počas ich pobytu v CDR či u pestúnov (približne od veku 12 rokov). Platí teda, že častejšie sa organizácie dostávajú do kontaktu s mladými dospelými ešte počas ich pobytu v náhradnej starostlivosti/CDR než po ich odchode. Táto skutočnosť naznačuje pozitívny trend, že práca s mladými dospelými sa začína dostatočne skoro včas v ich živote a pred odchodom z náhradnej starostlivosti.

Organizácie pre mladých dospelých pripravujú rôzne aktivity, ktoré by pre nich mohli byť nápomocné v príprave k osamostatneniu sa. Medzi ne patria dlhodobé spolupráce s CDR a mentoring/sprevádzanie jednotlivcov, interaktívne skupinové aktivity, ale aj jednorazová pomoc rôznej formy (napríklad poradenstvo). Tie organizácie, ktoré mladí dospelí kontaktujú po odchode z CDR alebo pestúnskych rodín, mali zväčša podľa nich zlú prípravu na osamostatnenie sa a potrebujú pomoc vo viacerých oblastiach života – tí čo prepadávajú systémom, ale stále sú ochotní vyhľadať pomoc. Neziskové organizácie nám takto aspoň čiastočne poskytli informácie o skupine mladých, ktoré sme nedokázali získať cez CDR a inštitúcie ako gatekeeperov.

Pomoc organizácií pre mladých dospelých po odchode spočíva najmä v zabezpečení základných fyziologických potrieb (organizácie

s nízkoprahovým charakterom) alebo pre nich poskytujú sociálno-psychologické poradenstvo a podporu, napríklad prostredníctvom sprevádzajúcej osoby tzv. “buddy” dobrovoľníka. Tretina mladých dospelých po odchode sa na neziskové organizácie obracia s potrebou týkajúcou sa otázky riešenia bývania, i keď to nie je hlavným zameraním oslovených organizácií. Toto zistenie ďalej podporuje zistenia od predošlých skúmaných skupín, že bývanie je to najdôležitejšie, čo mladí dospelí riešia (či už pred odchodom zo starostlivosti alebo po odchode). Napriek vysokému pomeru oslovených mladých dospelých s už zabezpečeným bývaním pri odchode zo starostlivosti, nie je bývanie štandard pre všetkých, inak povedané, zabezpečenie bývania nezaručuje jeho dlhodobé udržanie.

Všetky oslovené organizácie majú záujem o spoluprácu s touto cieľovou skupinou, no až tretina z nich nemá informácie o tom, na čo majú nárok mladí dospelí po osamostatnení sa. Dôvodom môže byť špecializácia jednotlivých organizácií alebo jednoducho široké spektrum klientov, kedy je náročné poznať na čo má nárok každá špecifická skupina. Predstavu o inštitúte tzv. sprevádzajúceho človeka po odchode z CDR/pestúnskej rodiny, podporujú všetci oslovení, zároveň väčšina z nich dodáva že to musí byť človek, ktorému bude mladý dospelý dôverovať a z praxe sa osvedčuje aj fakt, ak je to človek, ktorý tak chce robiť dobrovoľne a nevyplýva to priamo z povahy jeho zamestnania (napr. UPSVR). Toto zistenie priamo podporuje zistenia z odpovedí od mladých dospelých po odchode.

Zároveň, takmer všetci oslovení sú za spoločnú databázu s informáciami, avšak mnohí (vrátane autorského tímu tejto analýzy) si uvedomujú úskalia, ktoré by takáto databáza a jej spravovanie potenciálne znamenali, napr. udržiavanie aktuálnych informácií, reagovanie na zmenu legislatívy, zodpovednosť za podané informácie atď.

5

INŠPIRÁCIE

Verejná správa

Príkladom pomoci a podpory mladým dospelým po opustení ústavnej alebo pestúnskej starostlivosti z pohľadu subjektu verejnej správy a jeho kompetencií je koncept mesta Brno v Českej republike. V rokoch 1993 – 1994 vzniklo na Magistráte mesta Brno tzv. Centrum sociálnej prevencie, neskôr nazvané Oddelením sociálnej prevencie pre mladistvých a mladých dospelých (ďalej ako „OSPM“). Jedinečnosť spočívala v tom, že ako prví v krajine vyplňali priestor medzi rodinou⁹ a výchovným ústavom, do ktorého by sa mladí ľudia nemuseli dostať, keby existovala včasná intervencia a bola poskytnutá efektívna psychologická, pedagogická, sociálna alebo materiálna pomoc. Pôvodne sa OSPM venovalo cieľovej skupine mladistvých a mladých dospelých spoločne, v roku 1996 došlo k rozdeleniu starostlivosti na dva samostatné referáty (starostlivosť o mladistvých a starostlivosť o mladých dospelých). OSPM so zameraním na mladých dospelých spočiatku poskytovalo služby ubytovne pre 8 mladých mužov. V priebehu rokov sa služby prispôbovali potrebám klientov. Aktuálne majú mladí muži a ženy k dispozícii samostatnú 18-lôžkovú časť pobytového zariadenia – Azylový dom pre mládež, v ktorom sa o nich starajú 3 kvalifikovaní sociálni pracovníci. Pomoc v ňom nájdú mladí ľudia bez domova vo veku 18 – 26 rokov, ktorí chcú riešiť svoju nepriaznivú sociálnu situáciu, ale samostatného riešenia momentálne nie sú schopní. Mladí ľudia majú možnosť využiť nasledovné služby: *poskytnutie ubytovania, možnosť pripraviť si stravu, zaistenie možnosti osobnej hygieny, prania a žehlenia, poradenstvo pri riešení bežných aj krízových situácií, pomoc pri obnovení a/alebo upevnení kontaktu s rodinou, asistencia pri jednaní s ďalšími*

⁹ Nefunkčnou, patologickou alebo takou, ktorá nezvládala výchovu mladistvého

osobami alebo inštitúciami, pomoc s plánovaním, sprostredkovanie ďalších služieb. Za kľúčovú úlohu pokladajú zamestnanci pomoc mladým dospelým budovať svoje vlastnosti vedúce k samostatnosti – ujasniť si ciele a stanoviť stratégie, ktoré použijú na ich dosiahnutie. Podmienkou pobytu je proaktívny prístup. Bývanie napodobňuje bežnú domácnosť – sporák, chladnička, práčka, TV a internet. Klienti hospodária samostatne a až v prípade potreby im je poskytnutá pomoc pri starostlivosti o domácnosť a hospodárení. Služby OSPM využívajú podľa štatistiky¹⁰ oddelenia viac muži ako ženy¹¹, vo veku prevažne 18 – 20 rokov¹², ktorí prichádzajú z rodinných dôvodov (40%) alebo z ulice (35 %) ¹³. Klienti sa v 79 % miere zdržiavali v zariadení najviac 6 mesiacov¹⁴.

Informačné materiály a aplikácie

Príkladom toho, ako možno poskytnúť čo najviac informácií pre mladých dospelých so zapojením rôznych aktérov je sprievodca *Společně po svých* (2022) vydaný Nadačným fondom Krok domů. Materiál je výsledkom spolupráce zástupkýň a zástupcov mimovládnych organizácií, pobytových zariadení, sociálno-právnej ochrany detí a mladých ľudí, ktorí prešli inštitucionálnou výchovou a dnes stoja na vlastných nohách. Slovom autoriek, publikácia reaguje na skutočnosť, že v spoločnosti sťažka dokážeme načúvať deťom a mladým ľuďom, ktorí nevyrastajú v milujúcom a bezpečnom prostredí svojich primárnych rodín, máme obavu s nimi komunikovať, aby sme ich nezranili ešte viac, nedarí sa nám zistiť ich potreby alebo si priznať, že niekedy skutočne ani nevieme. Cieľovou skupinou sprievodcu sú mladí dospelí a dôležití dospelí, ktorí s nimi prichádzajú do blízkeho kontaktu v súvislosti so systémovou prípravou na samostatný život. Obsahuje konkrétne tipy, ako vzájomne komunikovať, na koho sa obrátiť, kde a ako sa dostať k rôznym formám poradenstva, bývania, príspevkom a pod. Autorky uvádzajú, že dôležitým a prínosným aspektom pri príprave sprievodcu bolo sledovanie problematiky optikou všetkých zapojených aktérov.

Mobilná aplikácia *Návod na život*, ktorá je produktom práce neziskovej organizácie Relevant, n.o. bola vytvorená s cieľom sprevádzať deti a mladých ľudí z CDR a pestúnskych rodín. Aplikácia obsahuje mapu s najbližšími zariadeniami sociálnych služieb, potrebné tlačivá

¹⁰ Zdroj: Odbor sociálnej péče Magistrátu města Brna; 30. výročí vzniku Oddělení sociální prevence pro mládež a mladé dospělé

¹¹ Muži 75 % a ženy 25 %

¹² 18 – 20 rokov (43 %), 15 – 17 rokov (35 %) a 21 – 23 rokov (15 %)

¹³ Ostatné dôvody príchodu do zariadenia boli výchovný ústav (15 %), detský domov (8 %) a výkon trestu (2 %)

¹⁴ 22 % 1 mesiac, 37 % 3 mesiace, 20 % 6 mesiacov, 13 % 1 rok, 6 % 2 roky a 2 % 2 a viac rokov

a dokumenty, linky pomoci, tipy na vzdelávanie a taktiež aj videá s radami bývalých klientov CDR, ktorí už zvládli proces osamostatnenia sa. Tento inovatívny nástroj je dostupný pre systémy iOS aj Android.

Programy na podporu mladých dospelých z CDR a pestúnskych rodín

Program BUDDY spája dobrovoľníkov s deťmi z CDR. Program vychádza z myšlienky, že deti a mladí ľudia v CDR nemajú dostatočnú príležitosť budovať si blízky vzťah s dospelým, ktorý by sa im nezištne venoval. Preto po odchode z CDR neraz žijú na okraji spoločnosti. Dobrovoľníci vybraní v programe občianskym združením PRO VIDA, tzv. BUDDYs, sa pravidelne vzdelávajú, aby deťom na spoločných stretnutiach zmysluplne venovali svoj čas. Vďaka tomu vzniká dôverný a dlhodobý vzťah, ktorý je základom pre napĺňanie individuálnych potrieb detí a poskytuje im oporu pri hľadaní miesta v spoločnosti. Potvrdzujú to aj dáta z interného prieskumu organizácie so štandardizovaným dotazníkom pre deti – Youth Mentoring Survey. V nej sa vyslovilo 98% opýtaných detí, že sa na svojho BUDDY dobrovoľníka môžu vždy spoľahnúť; 78% opýtaných detí povedalo, že ich dobrovoľník im pomáha, aby sa nedostali do problémov (robiť lepšie rozhodnutia, správať sa lepšie, atď.) alebo 87% opýtaných detí povedalo, že ich BUDDY dobrovoľník ich počúva viac ako iní dospelí¹⁵.

Na základe údajov za roky 2022 a 2023, od roku 2016 pomohol program BUDDY od roku 2016 už vyše 200 deťom a ročne má vo svojej starostlivosti približne 30 mladých dospelých vo veku od 18 do 22 rokov. V schopnosti zabezpečiť si bývanie, dosahujú mladí dospelí z programu BUDDY úspešnosť nad 90 %. V porovnaní s údajmi Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR je významný rozdiel aj v miere nezamestnanosti detí po odchode z CDR – kým Ministerstvo práce uvádza, že približne 30 % mladých z CDR je bez práce, BUDDY má približne 10 % absolventov v tejto situácii¹⁶.

Návrat, o.z. je nezisková organizácia, ktorá poskytuje komplexné odborné služby v dvoch základných oblastiach – náhradná rodinná starostlivosť a sanácia rodín v ohrození. V oblasti náhradnej rodinnej starostlivosti sprevádza rodičov na ceste od prvej myšlienky na prijatie dieťaťa až po realizáciu rodičovstva a to prostredníctvom špecializovaného psychologického,

¹⁵ Kossarova, L. (2023) *Program BUDDY: Kvalita a prínos programu BUDDY v roku 2023*. (Prezentácia výsledkov). PRO VIDA, Bratislava.

¹⁶ Kossárová, L. (2024). *Polovica mladých ľudí z detských domovov má problém udržať si prácu*. Dostupné online: <https://tvojbuddy.sk/buddy-v-mediach>

pedagogického a sociálneho poradenstvo, terapeutických služieb, sprostredkovania svojpomoci a dobrovoľníckej podpory. V programe sanácie rodín organizácia vykonáva terénnu sociálnu prácu s rodinou, ktorá sa ocitla v nepriaznivej životnej situácii. Ako uvádza organizácia, pomoc rodinám v ohrození je príležitosťou, ako prispieť k tomu, aby rodina mala čo najväčšie šance „na prežitie“. K téme práce s mladými dospelými organizácia uvádza vo výročnej správe za rok 2023, že na ceste k samostatnosti sprevádzali 16 mladých dospelých ľudí z náhradných a biologických rodín. Poskytovali im psychologické a individuálne poradenstvo v mnohých témach, ako napr. ukončenie náhradnej rodinnej starostlivosti, osamostatňovanie sa od svojej rodiny, vybavovanie právnych úkonov, komunikácia s pôvodnou biologickou rodinou, začleňovanie sa do pracovného procesu a spoločenského života, hľadanie vlastných koreňov, premýšľanie o svojej minulosti a budovanie identity. Sprevádzali 5 maloletých rodičov ich začínajúcim rodičovstvom. Do individuálnej práce s mladými dospelými sa zapojilo 44 dobrovoľníkov. Súčasťou práce neziskovej organizácie Návrst, o.z. je aj viacero odborných publikácií, ktoré môžu byť oporou pre mladých ľudí vyrastajúcich v náhradnej rodinnej starostlivosti, náhradných rodičov, pomáhajúcich profesionálov alebo širšiu verejnosť, ktorú zaujíma oblasť sociálnoprávnej ochrany detí (napr. Keď sa narodíš, budeš doma; Vieš kto si? Si veľmi dôležitá osoba).

SPDD Úsmev ako dar, o.z. je mimovládnu organizáciou pôsobiace v oblasti náhradnej starostlivosti, pomoci ohrozeným rodinám na Slovensku a pomoci obetiam trestných činov. V súvislosti s prácou s deťmi z CDR organizácia vedie dva komplexné programy – Anjelský program, Do života a Rozvoj talentov. Anjelský program je systém dobrovoľníctva zameriavajúci sa na prácu s deťmi a mládežou v CDR, v náhradných rodinách, ale tiež na spoluprácu s deťmi z biologických rodín. Realizuje sa formou pravidelných stretnutí dobrovoľníkov s deťmi, tzv. anjelských návštev. Dobrovoľník dieťaťu, resp. mladému dospelému pomáha v náročných chvíľach, naviguje ho správnym smerom pri dôležitých rozhodnutiach a zdieľa s ním radostné okamihy života. Program Do života spája viacero iniciatív a projektov, ktorých cieľom je podporiť mladých dospelých a pomáhať im budovať čo najlepší štart do života. Skladá sa z možnosti vzdelávania sa¹⁷, peer podpory¹⁸, „domováckeho parlamentu“¹⁹, v rámci ktorého sa v roku 2022 stretlo na 46 stretnutiach 807 mladých dospelých z celého Slovenska podľa poslednej

¹⁷ Napr. v témach vzťahov, bývania, komunikácie, ale aj finančnej gramotnosti či kariérnom poradenstve.

¹⁸ Ľudia vyrastajúci v CDR odovzdávajú skúsenosti deťom a mladým v CDR prostredníctvom vzdelávacích stretnutí a živých knižníc.

¹⁹ Zástupcov z radov detí a mladých dospelých z CDR vyjadrujú svoje potreby a dávajú podnety smerom k zlepšovaniu kvality života detí v CDR.

verejne dostupnej výročnej správy z roku 2022.²⁰ Zaujímavosťou je aj program Strecha, ktorý spája organizácie pracujúce s mladými dospelými po odchode z CDR. V roku 2022 sa podľa výročnej správy konalo 1 stretnutie a 1 konferencia cca 15 organizácií pracujúcich s cieľovou skupinou.

Tranzitný program „Zo školy do života“ neziskovej organizácie ALTERNATÍVA – Centrum nezávislého života, n.o s podporou SOCIA – Nadácie na podporu sociálnych zmien vznikol ako reakcia na potrebu mladých ľudí so znevýhodnením (zdravotným, sociálnym), ktorí boli klientmi zariadenia sociálnych služieb. Program sa zameriava predovšetkým na cieľovú skupinu, ktorá prichádza po ukončení vzdelávania a pobytu v CDR s cieľom poskytnúť klientom oporu v období, kedy prechádzajú životnou zmenou – blíži sa ich ukončenie školy, prípadne odchod z centra pre deti a rodiny, a začínajú žiť tzv. dospelý život. Program bol vytvorený so zreteľom, aby poradcovia klientom pomohli predísť ich trvalej odkázanosti na ďalšie sociálne služby. Tranzitný program zahŕňa množstvo aktivít, medzi nimi napríklad: Individuálne sprevádzanie klienta, rozvoj a upevňovanie zručností (orientácia a cestovanie, práca s peniazmi, starostlivosť o seba, komunikácia a pod.), poradenstvo (v oblastiach zamestnania, bývania, voľného času, spolupráce s úradmi), spolupráca s rodinou a ďalšími dôležitými osobami klienta, podpora pri vybavovaní tranzitných praxí či potenciálnych zamestnávateľov, v prípade potreby sprevádzanie na pracovisku v adaptačnej dobe, zaškolenie zamestnávateľov pre potreby spolupráce s mladými ľuďmi so znevýhodnením priamo na pracovisku, pracovná asistencia pre klienta na tranzitnej praxi a ďalšie iné. Vďaka podpore od nadácie VELUX vznikla k programu metodika, ktorá podrobne popisuje princípy, fázy, aktivity programu rovnako ako spôsob práce jednotlivých zamestnancov programu²¹.

²⁰ Zvyšovania kompetencií mladých ľudí z CDR v oblasti osobnostného a kariérneho rastu so zámerom prípravy na vedenie projektov a iniciatív na pomoc iným.

²¹ Viac informácií obsahuje Metodika tranzitného programu

6

ZÁVER A ODPORÚČANIA

Cieľom analýzy potrieb mladých dospelých na území hlavného mesta Bratislava bolo získanie informácií a identifikácia potrieb skupiny detí a mladých dospelých vo vzťahu k téme osamostatnenia sa a prípravy na odchod z CDR a pestúnskych rodín, a to v období pred odchodom z vybraných foriem náhradnej starostlivosti, ale tiež po jej ukončení.

Z vyzbieraných dát vyplývajú zistenia zhrnuté do 4 sekcií – životná situácia mladých dospelých po odchode, príprava na osamostatnenie sa, plány a predstavy detí a mladých dospelých o budúcnosti a rola hlavného mesta v nich, poznatky z praxe neziskových organizácií.

Nosnými témami zhrnutia interpretácie výsledkov, vychádzajúc aj z dostupných výskumov v tejto téme, boli témy bývanie a informovanosti a s tým súvisiace možnosti a kompetencie mesta. Zo všetkých zistení si v závere dovoľíme vyzdvihnúť ako obzvlášť významné to, čo navrhujú samotní mladí dospelí.

Čo navrhujú mladí dospelí zlepšiť?

Väčšina opýtaných mladých dospelých spätne hodnotí, že v čase odchodu z CDR/pestúnskej rodiny mala dostatočné informácie o svojich možnostiach bývania a 81% malo pri odchode bývanie zabezpečené. Rovnako väčšina spätne hodnotí, že témy bývanie a práca boli najčastejším zameraním ich prípravy. Napriek tomu sa mladí dospelí vyjadrovali, že ak by niečo urobili inak v momente odchodu zo starostlivosti, tak

by chceli mať zabezpečené bývanie a prácu, lepšie porozumenie komunikácii s úradmi a inštitúciami a zdieľať skúsenosti so staršími rovesníkmi a rovesníčkami, ktorí už mali odchod absolvovaný.

Nápady na zlepšenia poskytla aj časť respondentov pred odchodom z pestúnskej starostlivosti a CDR. Väčšina odpovedí obsahuje vyjadrenia, ktoré vyzdvihujú potrebu medzilidskej podpory a praktických zručností. V prvom prípade ide o možnosť viesť rozhovory s bývalými mladými dospelými, ktorí si už prešli skúsenosťou s odchodom, ako aj potrebu opatrovateľského prístupu dospelých vedúcemu k prijímaniu hodnoty osobnej zodpovednosti u mladých dospelých. Dôležitosť praktických zručností sa spomína pri témach ako ubytovanie či finančná gramotnosť. Tam by pracovníci/čky CDR a pestúni/ky ocenili viac informácií o príspevkoch na bývanie a možnostiach jeho zabezpečenia.

Pri porovnaní odpovedí mladých dospelých pred odchodom a po odchode si môžeme teda všimnúť, že ich pohľad na to, aké informácie alebo pomoc vnímajú ako nedostatočné pred samotným odchodom z rodín alebo CDR, sa líši iba mierne. Odpovede mladých dospelých po odchode poukazujú na to, že v niektorých prípadoch si mladí dospelí pred odchodom nevedia predstaviť, v akých situáciách sa ocitnú po odchode, resp. nesprávne odhadnú ich zložitosť. Bývalí mladí dospelí zdôrazňujú potrebu vyššej informovanosti o tom, aký bude život po odchode, prípravu na komunikáciu s úradmi, dôraz na finančnú gramotnosť a lepšiu orientáciu v oblasti možností na trhu práce.

Trend týchto odpovedí jednoznačne hovorí o nízkej miere informovanosti mladých dospelých o možnostiach pomoci, na ktorú majú nárok. Zároveň naznačuje, že získanie informácií a potenciálne získanie príspevku môžu byť príliš vysokoprahové.

Ukazuje sa tak príležitosť pre mesto byť informátorom, ktorý tu bude pre tú časť mladých dospelých, ktorí pred alebo po odchode nemajú dostatočné informácie, dopĺňať im tie, ktoré majú a informácie im ponúkať pre nich v zrozumiteľnej podobe a forme.

Čo s tým môže mesto urobiť?

Pre hlavné mesto sa zreteľne otvára priestor na väčšiu spoluprácu s poskytovateľmi sociálnych služieb, štátom (ÚPSVaR), neziskovými organizáciami, CDR a pestúnskymi rodinami a v neposlednom rade so samotnými mladými dospelými tak, aby mesto dokázalo lepšie naplňovať svoje zákonné povinnosti a komplexnejšie uchopiť kompetenciu poskytovania pomoci mladému dospelému po skončení náhradnej starostlivosti pri

zabezpečení bývania a zamestnania. Aj preto výstupy z tejto analýzy budú podkladom pre nastavovanie adresnej pomoci a podpory najmä v oblasti dostupného bývania a podpory informovanosti mladých dospelých.

Medzi prioritné úlohy mesta by v budúcnosti malo patriť vytváranie nových alebo podporovanie a rozvíjanie existujúcich služieb, programov neziskových organizácií, budovanie spolupráce napr. aj vytvorením kvalitnej siete spolupracujúcich organizácií. Dané do súvislosti s ostatnými politikami mesta, významnú úlohu v oblasti bývania by mohla zastávať napríklad Mestská nájomná agentúra (ďalej „MNA“), ktorej cieľom je rozšírenie bytového fondu mesta v spolupráci s komerčnými prenajímateľmi bytov a tým aj zlepšenie dostupnosti bývania pre rodiny a ľudí v bytovej núdzi, ktorí sú v rámci štandardného trhu s bývaním z rôznych dôvodov znevýhodnení. Ďalšou možnosťou mesta by mohlo byť poskytovanie pomoci mladým dospelým v procese hľadania a zabezpečovania si bývania, či poskytovanie krízového bývania prostredníctvom sociálnej služby mesta (napr. útulok).

Výzvou mesta je tiež podpora informovanosti mladých dospelých o možnostiach získania finančných príspevkov, o možnostiach bývania, ďalších poskytovaných sociálnych službách a programoch rôznych neziskových organizácií v meste. Nápomocné by mohlo byť napr. vytvorenie informačného materiálu pre mladých dospelých, v spolupráci s partnermi z verejného a neziskového sektora, vytvorenie siete spolupracujúcich subjektov (napr. zo zástupcov SPODaSK, mimovládnych neziskových organizácií, pobytových zariadení a pod.) a koordinácia jej pravidelných či ad hoc stretnutí v prospech mladých dospelých z CDR a pestúnskych rodín. Význam tohto opatrenia spočíva predovšetkým v prepájaní stakeholderov a možnosti zdieľať svoje skúsenosti a možnosti, čím očakávame, že by sa zabezpečila ad hoc podpora mladých dospelých. Zo zberu dát sa ukázala ešte možnosť organizácie rovesníckych skupín, ktoré by mohli slúžiť ako významný zdroj získavania informácií o tom, aké majú mladí dospelí možnosti po odchode z CDR a pestúnskych rodín.

Na záver je dôležité povedať, že ďalším nevyhnutým krokom mesta, ktorý bude nasledovať, je zdieľanie výsledkov analýzy aktérom štátnej a verejnej správy, CDR, pestúnom a pestúnkam, neziskovým organizáciám. Hlavné mesto očakáva, že možnosť diskutovať o zisteniach a spolupracovať, prinesie mnohé užitočné návrhy riešení vychádzajúcich z praxe a zo skúseností a poukáže tiež na zistenia, ktorým je potrebné venovať sa viac.

Veríme, že tak prispejeme k naplneniu jedného zo strategických cieľov KPSS v oblasti opatrení pre deti, mladých ľudí a rodiny v ohrození. Je pre nás dôležité, aby Bratislava bola naozaj „mestom pre všetkých“, aby dokázala poskytovať a podporovať prístupné a kvalitné služby pre všetkých obyvateľov a obyvateľky.

Referencie

Brozmanová Gregorová, A., Belková, V., Hudecová, A., Šolcová, J., Žilinčíková D. (2013). *Mladí ľudia v náhradných rodinách: Záverečná správa z výskumu. Banská Bystrica: Iuventa*.
Dostupné online: <https://www.vyskummladeze.sk/wp-content/uploads/2021/07/mladi-ludia-v-nr-zaverecna-sprava-final.pdf>

Fico, M. (2017). *Práca s deťmi v detských domovoch a ich pracovné uplatnenie po odchode so zameraním na aktivity, ktoré sa s deťmi realizujú v detskom domove*. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny.

Chábová, K.; Šafařík, A.; Mertová, J. (2022). *Společně po svých*. Praha: Nadační fond Krok domů. ISBN 978-80-908459-1-6

Juhásová, A., (2016). *Životné perspektívy mladých dospelých po ukončení pobytu v detských domovoch*. In GRANT Journal, vol.5, no.1. (cit. 4. 3. 2024). ISSN 1805-0638I. Dostupné online: <https://www.grantjournal.com/issue/0501/PDF/0501juhasova.pdf>

Kossárova, L. (2023) *Program BUDDY: Kvalita a prínos programu BUDDY v roku 2023*. (Prezentácia výsledkov). PRO VIDA, Bratislava

Medzihorská, K. (2022). *Metodika tranzitného programu*. SOCIA – Nadácia na podporu sociálnych zmien. ISBN 978-80-89851-32-4

Návrat, o.z. (2024). *Jediný domov pre dieťa je rodina*. Výročná správa za rok 2023. Dostupné online: https://www.navrat.sk/wp-content/uploads/2024/05/VS-2023_web.pdf

Odbor sociálnej péče Magistrátu mesta Brna (2023). *30. výročí vzniku Oddělení sociální prevence pro mládež a mladé dospělé*. Dostupné online: https://socialnipece.brno.cz/wp-content/uploads/2023/10/2023-Brozura-A5-Socialni-sluzby-pro-mladez_C-final.pdf (brno.cz)

Polovica mladých ľudí z detských domovov má problém udržať si prácu. (15. 5. 2024). Dostupné online: <https://www.teraz.sk/ekonomika/polovica-mladych-ludi-z-detskych-dom/794932-clanok.html> (teraz.sk)

Rochovská, A., Brezovská, I., Molnár, A., Jurovcová, B., Miláčiková, M., Hrabovská, A. (2013). *Mladí ľudia z detských domovov – skúmanie stratégií a potrieb*. IUVENTA – Slovenský inštitút mládeže. Dostupné online: https://www.iuventa.sk/files/documents/publik%C3%A1cie/komprax_vyskumy/vsade_dobre.pdf

Štatút hlavného mesta Slovenskej republiky Bratislavy, Vicenová, R.; Ujházyová, M. (2021). *Mladí dospelí z centier pre deti a rodiny a uplatňovanie práva na bývanie*. Slovenské národné stredisko pre ľudské práva, Bratislava, 2021. ISBN 978-80-99917-16-4

Výročná správa Úsmev ako dar (2023). Dostupné online: <https://www.usmev.sk/wp-content/uploads/2023/07/Vyrocnasprava-2022.pdf>

Zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

**Analýza potrieb cieľovej skupiny mladí dospelí so zameraním
na mladých ľudí opúšťajúcich náhradnú starostlivosť
– ústavnú starostlivosť a pestúnsku starostlivosť**

Analýza potrieb mladých dospelých je výsledkom spolupráce oddelenia prevencie a znižovania rizík pre ohrozené skupiny a oddelenia dátových a priestorových analýz Magistrátu hlavného mesta Bratislava. Za konzultácie a cenné rady autorky pri tvorbe analýzy ďakujú Zdenke Klasovej (Centrum pre deti a rodiny Malacky), Zuzane Gőcze Kuchárovej (Návrat, o.z.), Lucii Kossárovej (Tvoj BUDDY), Zuzane Endreslovej a Ružene Regecovej (Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny Bratislava) a taktiež Zuzane Križanovej (Oddelenie prevencie a znižovania rizík pre ohrozené skupiny, Magistrát hlavného mesta SR Bratislavy). Za poskytnuté dáta a komentáre k analýze autorky ďakujú mladým dospelým a pracovníckam/pracovníkom Centier pre deti a rodiny v Bratislavskom samosprávnom kraji, zapojeným pestúnskym rodinám a mimovládny neziskovým organizáciám pôsobiacim na území hlavného mesta SR Bratislavy.

Vypracovaná analýza slúži na zmapovanie situácie mladých dospelých opúšťajúcich náhradnú starostlivosť v hlavnom meste Bratislava. Jej cieľom je získať informácie a identifikovať potreby skupiny detí a mladých dospelých vo vzťahu k príprave na odchod z Centier pre deti a rodiny a pestúnskych rodín a k nadchádzajúcemu obdobiu ich osamostatnenia sa. V záujme mesta je na základe zistení z analýzy následne vytvárať nové alebo rozvíjať už existujúce služby.

Text neprešiel jazykovou korektúrou

**Magistrát hlavného mesta
Slovenskej republiky Bratislavy**

Oddelenie prevencie
a znižovania rizík pre ohrozené
skupiny a oddelenie dátových
a priestorových analýz

Autorky: Katarína Potocká,
Soňa Koreňová, Michaela Šedovič,
Michaela Pílová

August 2024